

Op zoek naar Afrika: Over *Begging to Be Black* van Antjie Krog en andere recent verschenen autobiografische teksten van Afrikaanse auteurs

LUC RENDERS

Hassel University, Belgium

Universiteit Hasselt
Campus Diepenbeek
BE 3590 Diepenbeek, België
luc.renders@uhasselt.be

In Search of Africa: About *Begging to Be Black* by Antjie Krog and Other Recently Published Autobiographical Texts by Afrikaans Authors

Abstract. In Afrikaans life writing the most influential factors determining an individual's life are of a social and political nature. Recently five autobiographical texts by Afrikaans authors have appeared, namely *Sonkyker: Afrikaner in die verkeerde eeu* (2008) by J.C. Steyn, *Reisiger: Die Limietberge oor* (2009) by Elsa Joubert, *'n Vurk in die pad: 'n Memoir* (2009) by André P. Brink, *A Veil of Footsteps: Memoir of a Nomadic Fictional Character* (2008) by Breyten Breytenbach and *Begging to Be Black* (2009) by Antjie Krog. They differ substantially in style, content and approach. Steyn, Breytenbach, Joubert, Brink, and Krog tell their own individual stories, which document the close relationship between their lives, their values and literary works. *Begging to Be Black* by Antjie Krog is the most challenging in its recommendations and the most controversial in its argumentation. One of three main narratives in this patchwork book recounts a murder case in the early nineties into which Krog got unwittingly drawn and about which she published *Relaas van 'n moord* (1995). Although Krog's account of her involvement in the murder case remains basically the same, there are, however, a number of crucial differences. Krog describes the murder case from an altogether different perspective. While in *Relaas van 'n moord* she unequivocally states that murder is in all circumstances morally wrong, she now concludes, on the basis of her acceptance of the African 'interconnectedness-towards-wholeness' world view,

that murder is permissible if it is to the benefit of society. This new interpretation is very problematic and raises a number of fundamental questions. Moreover, the fact that Krog provides a new version of the murder of the Wheetie turns the account of what happened into a product of the writer's imagination, which also undermines the credibility of the other narrative threads in *Begging to Be Black*. *Begging to Be Black*, in spite of its serious shortcomings, clearly demonstrates, along with the four other autobiographical texts, that the identity of Afrikaans authors is largely determined by their commitment to the society in which they have been living.

Keywords: life writing; autobiography; Antjie Krog; South Africa; *ubuntu*; ethics; interconnectedness

1. Schrijvers in het strijdperk

Vormen van *life writing* zoals dagboeken, brieven, reisverslagen, memoires, autobiografieën en blogs zijn teksten waarin de auteur, rechtstreeks of onrechtstreeks, zichzelf portretteert. Het grote aantal autobiografische teksten dat gepubliceerd wordt of op internet verschijnt, wijst erop dat aan de behoefte om de regie over het eigen leven te behouden of het eigen standpunt, optreden of perspectief te verduidelijken en te verdedigen moeilijk te weerstaan is. Waar *life writing* gewoonlijk persoonlijk van aard is, worden in Zuid-Afrikaanse autobiografische teksten de schijnwerpers doorgaans gericht op de spanningsverhouding tussen het individu enerzijds en zijn politieke en maatschappelijke omgeving, meer bepaald zijn taalgroep, etnische afkomst en zijn land anderzijds: "Even while we [readers – L.R.] register our interest in the particularity of lived lives, however, we cannot remain indifferent to the way in which those lives have been inscribed by the larger contexts in which they are lived and in southern Africa this preoccupation with context is more pronounced perhaps than in most parts of the world" (Vambe and Chennels 2009: 2). Het leven van Zuid-Afrikaanse auteurs is inderdaad intiem verweven met de geschiedenis van hun etnische groep of hun volk en de politieke ontwikkelingen in hun land. Hun persoonlijke verhalen zijn daardoor stevig geworteld in de Zuid-Afrikaanse bodem en maatschappij. Dit geldt uiteraard ook voor de Afrikaanse schrijvers.

Onlangs zagen vijf autobiografische teksten van Afrikaanse schrijvers, die erg verschillen in stijl, aanpak en inhoud, het licht namelijk *Sonkyker: Afrikaner in die verkeerde eeu* (2008) van J.C. Steyn, *Reisiger: Die Limietberge oor* (2009) van Elsa Joubert, *'n Vurk in die pad: 'n Memoir* (2009) van André P. Brink, *A Veil of Footsteps: Memoir of a Nomadic Fictional Character* (2008) van Breyten Breytenbach, en *Begging to Be Black* (2009) van Antjie Krog. De werken van Steyn en Joubert

zijn traditionele autobiografieën. Brink voegt de subtitel 'n *Memoir* aan zijn titel toe, waarmee hij aangeeft dat 'n *Vurk in die pad* niet helemaal past in de autobiografische categorie. Breyten Breytenbachs *A Veil of Footsteps: Memoir of a Nomadic Fictional Character* is een combinatie van reisboek, memoires en fictie. *Begging to Be Black* wordt op de omslag omschreven als "a book of journeys – moral, historical, philosophical and geographical." Het is echter op de eerste plaats de evocatie van de persoonlijke reis van een auteur die een *modus vivendi* zoekt in het nieuwe Zuid-Afrika. In meerdere of mindere mate spelen de Zuid-Afrikaanse geschiedenis, het Afrikaner volk, de apartheid, het Afrikaans en de positie van de schrijver in Zuid-Afrika in al deze werken een rol. De identiteit van de schrijver wordt bepaald door hoe hij of zij zich tot zijn sociale en politieke omgeving verhoudt.

In het voorwoord van zijn autobiografie *Sonkyker: Afrikaner in die verkeerde eeu* geeft Steyn aan dat zijn boek "geen outobiografie of volksbiografie [is] nie, maar 'n 'tussen-inner' [...]. Die leser moet geen ideologies of polities korrekte relaas verwag nie; ek probeer vertel hoe die lewe in my tyd en die tyd van my voorgeslag werklik gewees het, wat ek en ander gedink en hoe ons gevoel het, ook oor die politiek" (Steyn 2008: ix-x). De aandacht van Steyn gaat niet zozeer naar zijn persoonlijke ontwikkeling als mens en schrijver maar eerder naar de bredere contouren waarbinnen zijn leven zich afspeelt: de geschiedenis van zijn familie, van de Afrikaner en van Zuid-Afrika. De overleving van het Afrikaans en van het Afrikaner volk hebben de hoogste prioriteit voor hem. Het is zijn overtuiging dat als de Afrikaner de sleutels van zijn lot niet in eigen handen heeft, hij zijn vrijheid, taal en cultuur zal moeten prijsgeven. Met het politiekemachtsverlies van de Afrikaner na 1994 beweegt Steyn van Afrikaner nationalisme naar Afrikaner isolationisme. Zijn autobiografie traceert de tragedie van de Afrikaner die niet in staat is zich uit de omknelling van de geschiedenis van het Afrikaner volk te bevrijden.

Het standpunt dat Steyn verdedigt, verschilt hemelsbreed van dat van de meeste andere Afrikaanse schrijvers. Antjie Krog, Breyten Breytenbach, André Brink en Elsa Joubert kozen de kant van de *underdog*. Zij keerden zich tegen het apartheidsbeleid van de regering en zetten zich in met de middelen tot hun beschikking, voor de totstandkoming van een democratisch, kleurenblind Zuid-Afrika.

In *Reisiger: Die Limietberge oor*, het tweede deel van haar autobiografie, beschrijft Elsa Joubert haar volwassen jaren en haar ontwikkeling als schrijver. Van haar nationalistische jeugdsentimenten deed ze afstand en ze verving ze door "liefde vir mense" (Joubert 2009: 31). Als schrijver probeert Joubert om een dam tegen de apartheid op te werpen en om de mentaliteit die eraan ten grondslag ligt bloot te

leggen. “Hoe kan mens anders as om betrokke te wees?,” is de retorische vraag die ze zich stelt (Joubert 2009: 245).

De keuzes van Elsa Joubert zijn erg verschillend van die van Steyn. Het was voor haar geen gemakkelijke weg. Knagende onzekerheid en voortdurende twijfel waren haar deel. Een depressie was de psychische prijs die ze voor haar engagement moest betalen. *Reisiger* is een eerlijke en onthullende autobiografie waarin Elsa Joubert het verhaal van haar volwassen leven en literaire carrière vertelt. Haar kwetsbaarheid en onzekerheid, haar overtuiging en moed, haar ambitie als schrijver en haar verantwoordelijkheid tegenover haar man en kinderen worden verweven tot een complex en intiem portret van een zorgzame vrouw en een integer schrijver.

André P. Brink was, in tegenstelling tot Elsa Joubert, wel een luidruchtige en internationaal bekende tegenstander van de apartheid. Brink wierp de barricaden op en verdedigde ze met onverzettelijke en gloedvolle overtuiging. In *’n Vurk in die pad* overloopt Brink vooral zijn verleden als anti-apartheidsactivist. Voor hem is de schrijver het morele baken van de samenleving waartoe hij behoort. Zijn gezag berust op innerlijke overtuiging en morele zekerheid en niet op een ideologie omdat er nooit een zou zijn: “waarin ek genoeg vertrouwe kon koester om my eie wense en onsekerhede te herberg nie [...]. Al duideliker het ek begin besef dat dit sinloos was om *buite* myself ‘n vertrekpunt te soek. As daar ooit iets was waaruit ek my optrede en betrokkenheid in die toekoms kon regverdig, dan sou ek dit binne-in myself moes vind” (Brink 2009: 329).

Na 1994 heeft Brink de strijdbijl niet begraven. Hij blijft een schrijver in opstand, die opkomt voor fundamentele mensenrechten. Hij eigent zich als vanzelfsprekend het recht toe om ook de gang van zaken in het Zuid-Afrika van ná 1994 heftig te bekritisieren:

In die veranderde omstandighede in Suid-Afrika is die ANC besig om presies dieselfde rol te speel as die Nasionale regime onder apartheid. Wat hul optrede oor die afgelope dekade bowenal bewys het, is dat dit nooit apartheid as sodanig was wat skrywers en kunstenaars en strydere vir menseregte bedreig het nie: apartheid was maar net die masker wat op ‘n bepaalde tyd en plek gedra is deur die eintlike vyand van enige mens wat Albert Camus se waardes onderskryf: vryheid, waarheid, geregtigheid. (Brink 2009: 469)

Terwijl Brink als een hedendaagse incarnatie van een *bittereinder* kan worden beschouwd, vermoet Breyten Breytenbach zich in *A Veil of Footsteps* als een moegestreden verzetsman voor wie het verleden geen enkele aantrekkingskracht meer heeft. Hij is een ouder, wijzer en droeviger man geworden die niet langer naar de wereld door een Zuid-Afrikaanse bril kijkt. Zijn verleden en Zuid-

Afrika beschouwt hij als overbodige ballast, waarvan hij zich bevrijd heeft. Breytenbach definieert zichzelf als: “a man without a country no less, and no lesson to show for it. So why feel guilty. Isn't this freedom?” (Breytenbach 2008: 54). Hij is een inwoner van de *global village* die zich overal in de wereld thuisvoelt. *A Veil of Footsteps* is een bezinning over de menselijke conditie en de nietigheid van het leven vanuit het perspectief van een schrijver die zich pijnlijk bewust is van zijn sterfelijkheid. Breytenbach ontpopt zich tot een teleurgesteld idealist en een cultureel pessimist. Toch flakkert de vlam van hoop steeds weer op en geeft hij zich als schrijver niet zomaar gewonnen: “And then – since we are now on the subject – when I cannot live up to these pretensions, when the world remains stubbornly crooked and recalcitrant to my strictures, Breyten Wordfool will simply sit down and rewrite what happened to make it smoother, more harmonious, shift the blame and give it meaning – like a pianist practicing until he gets it ‘right’” (Breytenbach 2008: 203).

De autobiografische teksten van Steyn, Joubert, Brink en Breytenbach maken duidelijk dat hun leven en werk niet losstaan van hun volk, hun taalgemeenschap en van hun land, hoewel ze op erg uiteenlopende manieren reageren op de sociale en politieke ontwikkelingen in Zuid-Afrika. Steyn is een vurige Afrikaner of eerder Afrikaanse patriot, Joubert een onwillige dissident, Brink een gedreven rebel en Breytenbach een moegestreden en ontgoocheld wereldburger. Hun identiteit wordt bepaald door de manier waarop ze als blanke Afrikaanssprekende schrijvers gereageerd hebben op het apartheidsbeleid in Zuid-Afrika. Hierop leggen ze de nadruk in hun autobiografische geschriften. Voor Brink en Joubert is de erkenning die ze van Nelson Mandela gekregen hebben een hoogtepunt in hun leven en de ultieme bevestiging dat hun opofferingen en inspanningen niet voor niets zijn geweest. Steyn voelt zich gesterkt in zijn strijd voor het Afrikaans omdat nu ook voormalige anti-apartheidsstrijders, zoals Breytenbach, zich inzetten voor het behoud van een officiële rol ervan. Zelfs Breytenbach blijft zich, ondanks het feit dat hij zich in *A Veil of Footsteps* als een nomade op een existentiële reis begeeft, in striemende en controversiële commentaarstukken over Zuid-Afrika uitlaten. Zijn wereldreis lijkt ingegeven door zijn ontgoocheling over het gebrek aan vooruitgang in Zuid-Afrika zelf.

De vier hierboven besproken teksten werpen een verhelderend licht op het leven en op de literaire werken van de schrijvers in kwestie. Ze documenteren de loop van hun levens, hun engagement, hun waarden en werpen een verhelderend licht op hun literaire werken.

2. *Black is beautiful*

2.1. De levensfilosofie van Afrika

Terwijl een schrijver als Brink erg kritisch is ten opzichte van de jongste ontwikkelingen in Zuid-Afrika, zelfs in die mate dat hij van mening is dat "wat ek vandag aantref, is dat daar swartmense is wat tussen my en Afrika staan" (Brink 2009: 440), probeert Antjie Krog naar haar zwarte medeburgers uit te reiken. In *Begging to Be Black* wil ze zich van haar blanke huid ontdoen in de hoop om haar zwarte landgenoten beter te kunnen verstaan en om zodoende beter geïntegreerd te raken in de nieuwe Zuid-Afrikaanse samenleving. *Begging to Be Black* vormt een trilogie met *Country of My Skull* (1998) en *A Change of Tongue* (2003a). Het is geen autobiografie maar een combinatie van *life writing*, geschiedschrijving en een uitgebreide filosofische dialoog waarin Antjie Krog, zoals in haar twee eerder verschenen boeken, haar eigen positie en die van de blanke, rekening houdend met de nieuwe politieke realiteit, probeert te bepalen.

In *Begging to Be Black* snijden verschillende verhaallijnen elkaar. In de eerste wordt het relaas van een moordzaak, waarbij Antjie Krog betrokken raakte in het begin van de jaren negentig, herverteld. In *Relaas van 'n moord* had ze reeds verslag gedaan over deze moordzaak. De tweede handelt over het leven van Moshoeshoe, de Basotho koning (1786-1870) die erin slaagde een hele reeks bedreigingen tegen zijn koninkrijk het hoofd te bieden. In *Relaas van 'n moord* (Krog 1995: 24) wordt door Nelson Mandela verwezen naar Moeshoeshoe in zijn toespraak op een massabijeenkomst in Bloemfontein. Heeft Krog hier haar inspiratie gehaald voor de beschrijving van het leven van Moshoeshoe? Aan deze verhaallijn is een bezoek aan Lesotho gekoppeld in het gezelschap van Bonnini, een Basotho studente aan de Universiteit van die Weskaap. De derde verhaallijn beschrijft een studieverlof, van oktober 2007 tot juli 2008, dat Antjie Krog in Berlijn doorbracht. In dit gedeelte zijn haar ervaringen in Berlijn, de e-mails die ze aan haar moeder stuurde en zeven gesprekken met een professor filosofie uit Australië opgenomen.

De verschillende verhaallijnen vullen elkaar aan en samen verschaffen ze het antwoord op de vraag of het voor Krog en bij uitbreiding voor de blanke Zuid-Afrikaners mogelijk is om hun zwarte landgenoten te begrijpen en zoals hen te denken en te handelen. In de epiloog van de Nederlandse vertaling van *Relaas van 'n moord* had Krog reeds deze problematiek aangekaart: "'Ja. Je staat achter Robert Mugabe, keurt alles goed, ongeacht wat hij doet, omdat hij zwart is.' 'Of moet ik me neerleggen bij dergelijke keuzes, omdat ze voortkomen uit een systeem dat ik niet begrijp, dat mij buitensluit en nooit toegang zal verlenen. Dat de criteria die hier in de toekomst zullen gelden voor mij onbegrijpelijk zijn en weinig samenhang vertonen'" (Krog 2003b: 91). *Begging to Be Black* verschaft

de wegwijzers om uit deze impasse te geraken. Krog gaat op zoek naar de voorwaarden die volgens haar ertoe moeten leiden dat de blanke niet langer een *Resident Alien* (2009) is, zoals de veelbetekenende titel van een verzameling artikels van Rian Malan luidt, maar volledig deel kan uitmaken van de nieuwe Zuid-Afrikaanse samenleving.

Door het leven van Moshoeshoe na te vorsen en door haar contact met Bonnini krijgt Antjie Krog toegang tot de leefwereld van de Afrikaan en krijgt ze inzicht in diens wereldbeeld. Het levensverhaal van Moshoeshoe, verduidelijkt zijn persoonlijkheid, zijn levensdoelen en zijn verwezenlijkingen als koning van de Basotho's. Het was zijn streven om een maatschappij te vestigen waarin de heilheid van het leven centraal stond (Krog 2009: 55). Hij vertrok daarbij van het beginsel van wederzijdse saamhorigheid of *interconnectedness*, een moreel raamwerk gestoeld op het gemeenschapsleven (Krog 2009: 82). Het welzijn van de gemeenschap prevaleert. Ook vreemdelingen, misdadigers en groepen met een andere culturele achtergrond werden in de Basotho gemeenschap opgenomen (Krog 2009: 32). Moshoeshoe bood hen de kans om een nieuw leven te beginnen en won daardoor hun vertrouwen en loyaliteit (Krog 2009: 114).

Het beleid van Moshoeshoe wordt niet voorgesteld als een persoonlijke en daardoor idiosyncratische keuze maar als het logische uitvloeisel van de Afrikaanse levensfilosofie waarvan het principe van wederzijdse saamhorigheid die tot heilheid leidt of *interconnectedness-towards-wholeness* de hoeksteen vormt. *Caring interconnectedness* voedt de gemeenschap en bepaalt het optreden van het individu. Moshoeshoe is het toonbeeld van de staatkundige toepassing van deze filosofie en ook Nelson Mandela en bisschop Tutu dragen ze uit. In het leven van het individu, zoals van Bonnini, is het een wezenlijk bestanddeel. Alle aspecten van haar leven worden erdoor beïnvloed. De hartslag van saamhorigheid wordt door alle leden van de gemeenschap gevoeld en is de uitdrukking van een intense en intieme verbondenheid.

Tijdens het bezoek aan het graf van Moshoeshoe ervaart Krog een extatisch gevoel: zij voelt zich opgenomen in "the unassuming heart of blackness" (Krog 2009: 253), waarbij *blackness* staat voor de levensfilosofie van de Afrikaan: "I am trying to become others, plural, interconnected-towards-caringness" (Krog 2009: 200). Zij verlangt ernaar om deel te zijn van een gemeenschap die niet alleen de mensenrechten respecteert maar ook een zorgzame samenleving is: "I don't want to live in a country that only (I know I know I know!) protects the human rights of its citizens; I want to live in a country where people care" (Krog 2009: 248). Haar kennismaking met de Afrika wereldbeschouwing is voor Antjie Krog een bevrijding. Zij voelt zich opgenomen in een nieuwe, inclusieve gemeenschap en ervaart voor het eerst de wereld en het leven als samenhangend en zinvol.

Desondanks blijft de vraag in welke mate het voor Antjie Krog mogelijk is om zwart te worden omdat haar huidskleur en achtergrond zo verschillend zijn van die van haar zwarte landgenoten. Haar verblijf in Berlijn maakt haar scherp bewust van haar Europese wortels: ze zijn een onlosmakelijk deel niet alleen van haar persoonlijke geschiedenis maar ook van die van haar familie en van haar volk. In Duitsland ervaart ze "coherence" (Krog 2009: 124), wat niet het geval is in Zuid-Afrika. Zij slaagt er moeiteloos in om zich thuis te voelen omdat zij vertrouwd is met de taal, de culturele verwijzingen, de muziek en de literatuur. In Berlijn voelt ze zich: "safe, cared for and WANTED despite being white" (Krog 2009: 91). Zij is ook onder de indruk van de gesofisticeerde organisatie van de Duitse maatschappij, van de integratie van heden en verleden, zelfs van de holocaust, en van cultuur in het dagelijkse leven. Duitsland is voor haar "the heart of whiteness" (Krog 2009: 154).

Haar Europese voorouders aan de ene kant en haar Afrika identiteit aan de andere scheppen een tweespalt. Opnieuw biedt Moshoeshoe een uitweg: hij heeft namelijk de flexibiliteit gehad om zich aan verschillende omstandigheden en situaties aan te passen en de wijsheid om groepen met een verschillende culturele achtergrond in het Basotho koninkrijk op te nemen. Ook Bonnini beschikt over hetzelfde aanpassingsvermogen (Krog 2009: 214-218). Zij bezit een fibereus wortelsysteem, dat haar toelaat om in verschillende omstandigheden en omgevingen te overleven. Het standbeeld van de sfinks op de brug in Berlijn, dat Antjie Krog voor het eerst opmerkt bij haar terugkeer naar Zuid-Afrika, symboliseert haar aanvaarding van haar verschillende voedingsbodems: "For me, she is not a hybrid, or a product of rape. She is what she is. Not split, not guarding dichotomies, but presenting beingness as multiple intactnesses, not with the singular self, but with a bodily akin-ness to the vulnerability of being in and beyond this world" (Krog 2009: 275).

Ook in het nieuwe Zuid-Afrika zijn de zwarten bereid, zoals Moshoeshoe, om de vreemdeling in hun midden op te nemen. Zuid-Afrika kan dan worden zoals het huis van Antjie Krog tijdens haar verjaardagsfeestje waarop mensen van verschillende rassen aanwezig waren:

'[...] I was looking at the house from the outside. And it was filled not only with soft light, but with a sound – a right sound is what I want to call it – with all that singing and laughing, the children and different languages and accents.'

'Some would call it a politically correct sound.'

'I guess I'm trying to say that this house has never sounded like that before, like it's a complete place, a whole place, a fully lived space, if you understand what I mean.' (Krog 2009: 73)

De aanname van de *interconnectedness-towards-wholeness* levensbenadering heeft tot gevolg dat de opvattingen van Antjie Krog over wat moreel en ethisch is ingrijpend verschuiven. Dit wordt duidelijk uit een vergelijking tussen *Relaas van 'n moord* enerzijds en de herschrijving en herinterpretatie van de moord op de Wheetie in *Begging to Be Black* anderzijds. De Wheetie, het hoofd van een gangsterbende die de zwarte woonbuurt van Kroonstad onveilig maakte tijdens de *struggle*, werd gedood door leden van het ANC. Antjie Krog, die tegen haar wil bij de moord betrokken raakte, wordt staatsgetuige. Op basis van haar getuigenis worden de aangeklaagden schuldig bevonden. Enkele jaren later krijgen ze amnestie. In *Begging to Be Black* komt Krog tot de tegenovergestelde conclusie over moord als in *Relaas van 'n moord*: zij keurt moord niet langer op morele gronden principieel af. Zij neemt nu een pragmatisch standpunt in: moord moet vanuit het standpunt van de gemeenschap beoordeeld worden. De cruciale vraag is niet of moord goed of slecht is maar of een moord goed of slecht is voor de gemeenschap. Als een misdaad het welzijn van de gemeenschap bevordert, kan het geen immorele daad zijn. En vanuit het perspectief van de zwarte gemeenschap was de moord op de Wheetie gerechtvaardigd:

Read within the framework of the law during the court case, Jantjie was guilty, because he broke the law. Read within the framework of amnesty, Jantjie was guilty, but deserves amnesty because he killed with a political motive within a political context. Read within a traditional framework, Jantjie was not guilty, because he exercised the will of the community by getting rid of somebody who lived in disregard of the community. Read within the framework of a naive white activist, Jantjie was guilty, because he killed somebody, and even more guilty because it was a black person. (Krog 2009: 257-258)

Het gevolg is dat Antjie Krog haar vroegere houding over de moord als naïef afdoet en dat ze zich nu schuldig voelt over haar rol als staatsgetuige in de rechtszaak. Zij beschouwt zichzelf als een dader omdat haar getuigenis tot de veroordeling van de moordenaars geleid heeft. Ze zoekt hen op met de bedoeling haar spijt uit te drukken over haar betrokkenheid bij hun veroordeling en om naar hun verhalen te luisteren. Wanneer zij met hen praat beseft ze echter dat hun levens niets met het hare gemeenschappelijk hebben en dat het zinloos is om vergiffenis te vragen “within these unequal power relations” (Krog 2009: 264). Bovendien is haar individuele initiatief niet voldoende. Het is de plicht van alle blanken om een bijdrage te leveren tot het herstel van de Zuid-Afrikaanse samenleving: “I need all whites, all of us so obliviously unbent between country and chasm. If we don't repair, we will be forced to live with the mashed-in distortions and wrath of an uprooted, wounded and devastated community.

Don't we know that it is not possible to live a sealed-off life in Africa?" (Krog 2009: 264-265)

Veelbetekenend wordt *Begging to Be Black* opgedragen aan Petrus. Deze Petrus verwijst misschien naar Jantjie Petrus en naar Hankan Petrus, samen met Dudu Mofokeng, de moordenaars van de Wheetie (Krog 2009: 99-102), maar zeker en vast is hij Petrus, de zwarte mede-eigenaar van de boerderij van Lucy in *Disgrace* van J.M. Coetzee voor wie David Lurie helemaal geen begrip kon opbrengen omdat Petrus, in de eigenzinnige interpretatie van Antjie Krog, de belangen van de gemeenschap diende:

I hear Petrus saying: I function within an ethic that is communal to the core. The benefit to the community, whether they are the living, the living-dead or the still-to-come, is what determines whether something is good or bad. The deed is not per se good or bad – it depends on who the community is and what and for whom the benefits are. A deed is not intrinsically wrong; its rightness or wrongness depends on who does it to whom and from which level of status. (Krog 2009: 102)

Antjie Krog vervangt onbegrip en afwijzing door ontvankelijkheid en identificatie. Op deze manier kan ze voorbij de onverzoenlijke houding van David Lurie bewegen en een bijdrage leveren tot de totstandkoming van een geheelde, zorgzame samenleving. De voorwaarde is dat de westerse machtspositie en het blanke superioriteitsgevoel opgegeven worden: "All becoming is minoritarian [...] these different forms of minority-becoming provide the impulse for change to a fairer dispensation. Deleuze says that it is precisely these desires for new pivots that eventually carry the potential for "new earths and peoples unlike those found in existing democracies" (Krog 2009: 100).

Krog heeft uit Afrikaanse hoek scherpe kritiek gekregen op haar standpunten. Chris Louw weigert zelfs het boek van "ons eie nie-rassige, hoewel effe blas, Jeanne d'Arc" te lezen (Louw 2009). Volgens hem is Antjie Krog de weg kwijtgeraakt omdat ze afstand gedaan heeft van universele waarden en de wereld vanuit het perspectief van de zwarte wil beoordelen. Dit houdt de relativisering van alle normen en het goedpraten van alle misdrijven in: "Want vanuit die staat van korrupsie kan ons die werkelijkheid heel anders betrag; gesien vanuit die kern van die bose, bestaan daar eenvoudig geen boosheid nie" (Louw 2009). Max du Preez heeft een overeenstemmende mening: "Maar ek moet darem verklaar dat ek verstom was oor Antjie se oordrewe handegewringery oor haar wit vel; oor haar oorontwikkelde skuldgevoelens oor apartheid en kolonialisme; oor haar oorromantisering van Afrika en van swart mense; oor haar naïwiteit oor die politiek van ons streek. Ek was verbaas dat sy die ou begrip van nie-rassigheid so sleg verstaan" (Du Preez 2009). En hij voegt hieraan toe: "As jy 'n oop gemoed

het, meelewendheid het, as jy jou burgerlike pligte ernstig opneem, sal jy sorg dat jy 'n basiese begrip het van wat ander mense in jou gemeenskap dink en voel. Jy hoef nie identiteit-selfmoord te pleeg nie" (Du Preez 2009). In *Begging to Be Black* gaat Krog inderdaad het verst van haar drie boeken in de transformatie die ze van de blanke verwacht. Daarbij neemt ze een aantal standpunten in die niet onaanvechtbaar zijn. En ook de manier waarop ze de lezer van haar visie probeert te overtuigen is voor heel wat kritiek vatbaar.

2.2. Eén moord, twee versies

In *Relaas van 'n moord*, en in de Engelse en Nederlandse vertalingen ervan, heeft Krog een tegenovergesteld standpunt over moord ingenomen als in *Begging to Be Black*. In *Relaas van 'n moord* verdedigt Krog het principiële standpunt dat moord in alle omstandigheden ontoelaatbaar is. "En voor mij is het belangrijkste criterium dat je tegen het doden van mensen bent" stelt ze nadrukkelijk in het nawoord van de Nederlandse vertaling (Krog 1995: 91). In *Country of My Skull* waarin een gedeelte uit *Relaas van 'n moord* opgenomen is, bevestigt zij dit standpunt over moord (Krog 1998: 90-91).

Een vergelijking tussen de weergave van de moord op de Wheetie in *Relaas van 'n moord* en *Begging to Be Black* is in dit opzicht bijzonder inzichtgevend. Betekenisvol zijn een aantal verschuivingen en veranderingen in *Begging to Be Black* ten opzichte van de eerste versie. Het gevolg is dat de moord op de Wheetie en de reactie van Antjie Krog erop in een totaal ander licht geplaatst worden. De moord en het gebeuren rond de moord worden niet alleen anders geïnterpreteerd maar ook anders voorgesteld. Er komt een nieuwe versie tot stand die onomkeerbaar tot een andere gevolgtrekking leidt.

Er zijn zowel kleinere als grotere verschillen. Details worden toegevoegd en weggelaten, namen gewijzigd, de verhaalvolgorde veranderd, passages uit de Nederlandse vertaling overgenomen enz. Zo wordt de naam van Camus, van wie een aanhaling gebruikt wordt, niet meer vermeld (Krog 2009: 49) en wordt het boek over Camus niet meer proefgelezen (Krog 2009: 56), maar moet het terug naar de bibliotheek en wil Krog nog vlug een aanhaling eruit neerschrijven (Krog 2009: 49). Jammer genoeg wordt de cruciale vertaalfout die in *Relaas van 'n moord* voorkomt niet verbeterd: "Hoofletter ek kom in opstand komma daarom bestaan ek punt" (Krog 1995: 57) wordt "I rebel comma therefore I exist full stop" (Krog 2009: 49), terwijl de oorspronkelijke tekst van Camus (1958: 36) luidt "Je me révolte, donc nous sommes" of: "Ik kom in opstand, dus wij zijn" (Camus 2004: 28). Camus legt door het gebruik van het meervoud "wij" de nadruk op het gegeven dat de opstand het individu uit zijn eenzaamheid bevrijdt: "De menselijke solidariteit is gebaseerd op de opstandige impuls, en die vindt op zijn

beurt alleen rechtvaardiging in die saamhorigheid" (Camus 2004: 27). Camus ziet opstand of verzet niet als een bevestiging van individuele eigenwaarde, maar van een gedeeld gemeenschapsgevoel. Krog deelt dezelfde oortuiging die door een correcte vertaling nog uitdrukkelijker tot uiting zou gekomen zijn.

Begging to Be Black begint met de beschrijving van de moord zelf die in echte executiestijl uitgevoerd wordt: de moord is een aanslag, een weloverwogen daad. In *Relaas van 'n moord* wordt de moord nooit beschreven; alleen de geruchten die erover de ronde doen worden summier weergegeven. De moord komt trouwens eerst ter sprake op bladzijde 36, ongeveer in de helft van het boek. Het eerste gedeelte handelt over de betrokkenheid van Krog bij de *struggle* en haar verschillende ontmoetingen met Douglas Baartman. Twee incidenten die voor het gezin als levensbedreigend ervaren worden, komen uitgebreid aan bod. Telkens legt Krog er de nadruk op dat ze niet bereid is om iemand neer te schieten: "Dit gaan hier om 'n donnerse beginsel – die enigste beginsel wat ek en jy eintlik het. As jy hom skiet, kan hy net sowel swartes skiet, kan almal maar almal skiet. Wil jy in so 'n land bly? Wil jy hê jou kinders moet in so 'n land leef?" (Krog 1995: 19).

Deze twee voorvallen illustreren de principiële houding van Krog over moord en bepalen de toonaard van wat erop volgt. Deze incidenten zijn weggelaten in *Begging to Be Black*. Een belangrijke toevoeging is het telefoongesprek over de eerste menstruatie van haar dochter en het besef dat de veiligheidspolitie meeluistert naar "this most private of all moments between a mother and her daughter" (Krog 2009: 37). Deze indringing in de meest intieme ruimte maakt duidelijk dat het apartheidsheidregime voor niets terugdeinst. Het individu dat de apartheid bestrijdt, wordt door het systeem genadeloos vermorzeld.

In *Relaas van 'n moord* stelt Krog zich de volgende vraag naar aanleiding van haar optreden na de moord: "Het ek reg besluit?" (Krog 1995: 36). Ondanks deze vraag staat het zoals een paal boven water wat het juiste besluit is. Het boek is een *oratio pro domo* en een bevestiging van de morele waarden die Krog wil handhaven en die zij in een samenleving wil gerespecteerd zien: "Respek vir lewe is dalk die oudste beginsel, die eerste major besluit wat 'n samelewing neem" (Krog 1995: 60). In de overeenstemmende passage in *Begging to Be Black* vraagt Krog zich af: "What would have been the right thing to do? – and the terror, the real terror of moral bewilderment, is lost among the words" (Krog 2000: 5). Deze aanhaling maakt duidelijk dat de gewetenskrisis in *Begging to Be Black* van een heelemaal andere aard is dan die in *Relaas van 'n moord*. *Begging to Be Black* gaat over de vraag wat het juiste morele besluit is, *Relaas van 'n moord* is een verantwoording van het principiële standpunt over moord dat Krog inneemt.

Een van de belangrijkste verschillen tussen de twee teksten is ongetwijfeld de rol die Douglas Baartman in *Relaas van 'n moord*, omgedoopt tot Reggie Baartman in *Begging to Be Black*, toebedeeld krijgt. In *Begging to Be Black* heeft hij een relatief kleiner aandeel in vergelijking met *Relaas van 'n moord* waarin hij een hoofdrol speelt. Hierdoor worden niet de moordenaars maar wordt hij tot de antagonist van de schrijver. Dit laat Krog toe om haar principiële houding lijnrecht tegenover het manipulatieve opportunisme van Douglas Baartman te plaatsen. De verhouding is bovendien minder persoonlijk. De persoonlijke contacten met Douglas Baartman uit het eerste gedeelte van *Relaas van 'n moord* zijn niet opgenomen in de latere tekst. Reggie is in *Begging to Be Black* alleen een belangrijke politieke figuur binnen het ANC in Kroonstad, met wie Krog geen persoonlijke band heeft. Er is ook geen tegenstelling meer tussen de doelstellingen van Krog en die van Baartman. Zijn rol in de moord wordt trouwens aanzienlijk teruggeschoefd. Vergelijk: "I know nothing about what happened, not even who organized the murder" (Krog 2009: 35) met "ek weet toe nou nie eers of Douglas die moord laat pleeg het nie" (Krog 1995: 46). Het weglaten van zijn naam in de Engelse tekst is veelzeggend.

In verband met een ander incident waarbij Baartman betrokken is, reageert Krog heelemaal anders in beide boeken. Nadat een van de daders van de moord doodgeschoten is door een leerkracht kondigt Douglas Baartman op een oudervergadering aan dat de leerkracht niet langer kan lesgeven: mensen die geen respect voor een mensenleven hebben, kunnen niet voor een klas staan. Krog reageert geschokt op de schijnheilige houding van Baartman, die zelf rechtstreeks betrokken was bij de moord op de Wheetie: "Ek sit in die vergadering te verbyster om 'n woord te sê. Ek kyk rond -waarom sê niemand iets nie?" (Krog 1995: 56). In *Begging to Be Black* ervaart zij de uitspraak van Baartman ook als een schok maar nu probeert ze haar eigen reactie te ontleden wat ertoe leidt dat ze haar standpunt in heroverweging neemt: "To what extent is my position not moral at all, but simply privileged white middle class?" (Krog 2009: 46).

Soms wordt de context waarin passages in *Relaas van 'n moord* ingebed zijn, veranderd waardoor ze een totaal andere betekenis krijgen. Dit gebeurt met een van de sleutelpassages waarin Krog met klem bevestigt dat er voor haar een definitieve 'bottomline' is: "Ek kan nie bestaan in 'n ruimte waar sekere dinge nie geld nie en daardie dinge is outydse goed soos respek vir lewe, respek vir mekaar as mense, eerlikheid en iets wat ek dalk beauty sal noem of liever iets ongekontamineer deur mens - soos boom, gras, voëls" (Krog 1995: 60). Hoewel dit gedeelte letterlijk overgenomen is, wordt het in *Begging to Be Black* voorafgegaan door: "Maybe there's something important that I'm missing here. Maybe there is a way to look at this murder that would turn it into an understandable moral

act" (Krog 2009: 69). Dat is precies wat Krog in *Begging to Be Black* doet: zij stelt haar eigen standpunt over moord in vraag om tot een andere conclusie te komen.

Een dergelijke verschuiving gebeurt er ook in een fragment waarin Krog over haar eigen vrees praat. In *Relaas van 'n moord* interpreteert ze de vrees die ze ervaart als volgt: "As vrees ter sprake is, is dit omdat ek gewoon vreesbevange is oor my onvermoë om 'n morele besluit uit te leef en saam te leef met die gevolge daarvan" (Krog 1995: 62-63). In *Begging to Be Black* wordt aan de vrees die in dezelfde context vermeld wordt, namelijk een zondagdienst in de zendingkerk, een totaal andere interpretatie gegeven: "I slump forward in the pew - fear: will the word stay with me for the rest of my life? Does it want to force me to acknowledge that, yes, I am terrified to find that the moral framework that has served me so adequately all my life is suddenly inadequate to assist me in distinguishing what is right and wrong? Yes, I fear the fact that the more I think I am doing the right thing, the more I feel unhappy about it" (Krog 2009: 75). De absolute zekerheid van *Relaas van 'n moord* wordt omgebogen tot onzekerheid over de vraag of zij het juiste besluit genomen heeft. Zij voelt zichzelf in "[a] moral morass" (Krog 2009: 40) wegzinken. Deze woorden zijn een toevoeging tot een gesprek tussen Denzil en haarzelf. Ze komen niet in *Relaas van 'n moord* voor: "Ek en Denzil kyk mekaar in stilte aan. Dinge word weirder en weirder" (Krog 1995: 51).

In *Begging to Be Black* twijfelt Krog er herhaaldelijk aan of zij wel het juiste besluit genomen heeft: "I haven't done anything wrong, but whether I did the right thing is difficult for me to work out" (Krog 2009: 44) en "I find myself wondering how the students argue in favour of one murderer over the other. Is there such a thing as a bad murderer and a good murderer? What am I missing? Why does my choice not give me any moral satisfaction, but make me feel as if I am standing on sand?" (Krog 2009: 45-46). Het ontbrekende element is het gemeenschapspectief. In *Begging to Be Black* wordt de moord als een weldaad voor de gemeenschap voorgesteld zoals uit de volgende dialoogtoevoeging blijkt: "'My God, Thulie, what does murdering another murderer have to do with liberation?' She looks at me - shocked, as if there is something elementary that I don't understand. 'The Wheetie destroyed the community. We stand by our own people'" (Krog 2009: 42). Dit stukje dialoog staat tegenover: "Ja, maar 'n mens staan by die comrades. Aan die einde gaan ons almal deel in die kroon" (Krog 1995: 54). Ook Jantjie voert in zijn amnestieaanvraag aan dat hij de wil van de gemeenschap uitgevoerd heeft: "According to him, the community took a decision at a meeting that the Wheetie should be killed, and he, Jantjie, was then approached" (Krog 2009: 257).

Bovendien krijgt de rechtszaak in *Begging to Be Black* veel meer aandacht (Krog 2009: 160-173) en wordt ook het amnestieverhoor uitgebreid beschreven (Krog 2009: 254-259). De weergave van de rechtszaak bevestigt, op grond van de getuigenissen, ondubbelzinnig de betrokkenheid van de verdachten. Het vonnis is echter uitsluitend gebaseerd op rechtsargumenten: "The only scale used was the law. Because you broke the law against murder, you did wrong. It feels as if the sentence is suggesting that to kill or to steal or to lie is not wrong because it harms others per se, but wrong because it is against the law – as if to confirm that in this country laws mostly do not develop from moral beliefs" (Krog 2009: 171). Als de wetten geen morele basis hebben, kan het optreden van Reggie Baartman verontschuldigd worden door het feit dat: "he was fighting against those who initially *made* the unjust laws that took away his freedom and trampled his human rights, he could despise these laws and function outside them" (Krog 2009: 171). De betrokkenheid van Reggie bij de moord op de Wheetie is dus gerechtvaardigd. De weergave van de rechtszaak beklemtoont dat het vonnis alleen op de letter van de wet gebaseerd is.

Krog bespreekt ook haar eigen twijfelachtige rol in de rechtszaak: ze is van oordeel dat ze haar integriteit verloren heeft (Krog 2009: 168). Ze voelt zich verantwoordelijk voor de veroordeling van de beschuldigten voor moord en voelt zich schuldig omdat Reggie Baartman door een criminele veroordeling geen politieke carrière meer kan maken (Krog 2009: 170). Dat dit echter niet het geval is, maakt het nawoord van de Nederlandse vertaling van *Relaas van 'n moord* duidelijk: "Douglas is gekozen in het nieuwe parlement. De tussentijdse grondwet bepaalt onomwonden dat kandidaten met een strafblad geen zitting mogen nemen in het parlement, maar Douglas stond hoog op de kieslijst van het ANC" (Krog 2003b: 85). Krog kan geen vrede nemen met de nieuwe rol en positie van Baartman: "Ik vind het moeilijk" (Krog 2003b: 87). Deze passage is niet in *Begging to Be Black* opgenomen.

In *Relaas van 'n moord* wordt geen gewag gemaakt van het amnestieverhoor: het had bij de verschijning van de tekst nog niet plaatsgehadt. In de Nederlandse uitgave wordt er kort naar verwezen, maar de etikettering van de moord op de Wheetie als een politieke daad bevredigt Krog helemaal niet. Het maakt voor haar geen verschil uit. Ze bevestigt in de epiloog van de Nederlandse vertaling haar volstreekte afwijzing van moord op morele gronden.

In de uitgebreide weergave van het amnestieverhoor in *Begging to Be Black* wordt de aandacht gevestigd op het feit dat de bende van de Wheetie deel uitmaakte van een veldtocht van de regering om de zwarte woonbuurten te destabiliseren en het UDF en het ANC te ondermijnen:

It seems that while on the one hand F.W. de Klerk had unbanned the

ANC and released Nelson Mandela, on the other hand a strategic decision had been made: the security forces should intensify the fighting on the ground in order to reduce the liberation movements to mere political parties before a democratic election took place. In other words, release, unban, and get the moral high ground, while drawing out negotiations to allow the security forces to wreak the kind of havoc that would turn the liberation movements into disgraced, corrupt and powerless political parties. (Krog 2009: 255)

Hierdoor krijgt de moord op de Wheatie niet alleen een politieke maar ook een morele legitimiteit: "So while the release of Nelson Mandela and the unbanning of the ANC seemed to many people across the world to be vindication that the morally right will eventually triumph, for millions *in* South Africa, and for my comrades in Kroonstad, the level of amorality simply deepened into all levels of existence" (Krog 2009: 257).

Krog komt op basis van onder andere de gedetailleerde weergave van het amnestieverhoor tot de tegenovergestelde conclusie als in het slot van de Nederlandse vertaling van *Relaas van 'n moord*. Haar man vraagt haar: "Are you now going to tell me you made a mistake?" waarop zij antwoordt: "Yes, in fact I made a triple mistake: what I did was politically naive, legally uninformed and morally wrong" en zij voegt hieraan toe: "In the most morally loaded moment of my life I chose Afrikaners *and* - maybe that is the worst - we, you and I, masked it in moral and legal language" (Krog 2009: 259). Waar Krog in *Relaas van 'n moord* haar morele standpunt als onaanvechtbaar beschouwt en in de epiloog van de Nederlandse vertaling de vergiffenis die Douglas Baartman haar geeft, van de hand wijst omdat zij zichzelf als slachtoffer ziet en niet als dader, reageert ze nu totaal anders. Zij is geschokt en voelt zich schuldig: "I am aghast. I haven't *asked* to be forgiven. In fact I do not even think I am sorry! I feel guilty, but it is a guilt more rooted in confusion than in conviction about wrongdoing" (Krog 2009: 172).

Het is duidelijk dat in het licht van de *interconnectedness-towards-wholeness* filosofie Krog in *Begging to Be Black* een andere versie van haar betrokkenheid bij de moord op de Wheatie geeft. Deze nieuwe weergave maakt het haar mogelijk om tot de gevolgtrekking te komen dat zij verkeerd was door naar de politie te stappen en staatsgetuige te worden. Bovendien neemt zij nu het standpunt in dat moord gerechtvaardigd is als de gemeenschap er baat bij heeft.

2.3. Meer vragen dan antwoorden

In *Begging to Be Black* trekt Krog haar geloof in en haar aanvaarding van de gemeenschapsfilosofie van Afrika door tot het logische maar erg problematische

eindpunt ervan. Belandt Krog door het welzijn van de samenleving tot norm te verheffen niet zelf in een moreel moeras? Op cruciale vragen – Wat is een gemeenschap, wie maakt er deel van uit en besluit wat goed of slecht is voor de gemeenschap? Is het oordeel van een gemeenschap altijd juist? In welke mate is wederzijdse saamhorigheid te verzoenen met de universele en onvervreembare individuele mensenrechten? – wordt geen antwoord verschaft.

Het ideële concept van een zorgzame samenleving waarin het gemeenschapsbelang centraal staat, stuit in het dagelijkse leven op grote praktische bezwaren. Op bladzijde 69 en 70 van *Begging to Be Black* worden twee gewelddadige voorvallen beschreven. In het eerste reageren zwarte studenten op de moord op een medestudent door naar het huis van de vermeende moordenaar te trekken en hem om het leven te brengen: “The offender had been ‘dealt with.’ Nobody would say by whom exactly, but the song they were singing indicated that the students had done what they had to do. The community was now clean” (Krog 2009: 70). Het tweede voorval beschrijft het optreden van blanke vigilantes, *uitroeiërs* genoemd (Krog 2009: 70), die homoseksuelen en blanke mannen die met zwarte prostituten omgaan een pijnlijke les leren, maar “[o]n Sundays the leader of this group was baptizing people in his swimming pool” (Krog 2009: 70).

Houden de slotzinnen een verschillende beoordeling van de voorvallen in? De twee afsluitende zinnen suggereren dat het in de eerste situatie om een gerechtvaardigde reactie gaat die door de gemeenschap goedgekeurd en aangemoedigd wordt en in de tweede om uiterst schijnheilig gedrag, onder het mom van Christelijkheid, door een groep die de gemeenschap niet vertegenwoordigt. Het lijkt of de goedkeuring enerzijds en de afkeuring anderzijds berust op een vage omschrijving van wat een gemeenschap is en van wat tot het welzijn van de gemeenschap bijdraagt. Deze beoordeling heeft een uiterst willekeurig karakter. Als bovendien vermeld wordt dat de wraakactie van de zwarte studenten gericht is tegen iemand “who had allegedly killed the fellow student” (Krog 2009: 70) dan lijkt de moord eerder een *lynch party* te zijn en is er geen verschil meer met het eigengerechtigde optreden van de zelfvoldane Christenen.

Dat de notie ‘groepsbelang’ een relatieve en een gevaarlijke norm is om te hanteren wordt door de geschiedenis van de Afrikaner meer dan duidelijk gemaakt. In *Sonkyker: Afrikaner in die verkeerde eeu* beroept J.C. Steyn zich, lang ná 1994, nog steeds op de belangen van de gemeenschap en het recht op overleving als volk om wat hy als “Afrikaanse nasionalisme” bestempelt – met insluiting van de bruine sprekers van het Afrikaans, in tegenstelling tot het exclusief blanke Afrikaner nationalisme – te verdedigen. De tragedie waartoe het Afrikaner nationalisme geleid heeft – een Afrikaans nationalisme heeft nooit

een politiek draagvlak gehad – is ondertussen meer dan duidelijk geworden. Waar Steyn natuurlijk een exclusieve groep voor ogen heeft, heeft Krog uiteraard een inclusieve samenleving in gedachten. Toch wordt door beide schrijvers het gemeenschapsbelang en het heil van de gemeenschap tot ultieme norm verheven.

Krog neemt met haar standpunt over de prioriteit van de groep een positie in die door schrijvers als Elsa Joubert en André Brink niet gedeeld wordt. Zij hebben in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw juist de klem gelegd op de verantwoordelijkheid van het individu en van de schrijver in de verdediging van universele mensenrechten. Zij hebben zich losgescheurd van hun volk en hebben zich tegen het Afrikaner nationalisme en de apartheid verzet. Ze hebben hun eigen weg gebaad en moeilijke persoonlijke keuzes gemaakt met alleen hun geweten als richtsnoer. Zo schrijft Joubert in het tweede deel van haar autobiografie *Reisiger: Die Limietberge oor*: “Maar ek is lankal nie meer ‘n Patriot nie. Ek het in ‘n Malan-huis grootgeword, maar ek kan my hoegenaamd nie vereenselwig met sy beleid nie. Net die teenoorgestelde. Ek verfoei dit. Teen my eie kindsbeen-lojaliteite in. Ek begin emosie heeltemal wantrou. Behalwe liefde vir mense. Liefde vir ‘n saak of idée is dryfsand. Omdat niks is soos dit lyk nie. Dat geheime agendas oral verberg word. Veral lojaliteit wantrou ek” (Joubert 2009: 31). Ook Brink is tot het besluit gekomen dat hij volledig op zichzelf aangewezen is. Hij formuleert zijn inzicht als volgt in *‘n Vurk in die pad: ‘n Memoir*:

Dit het al meer begin lyk asof ek nooit en nêrens ‘n ideologie sou vind waarin ek genoeg vertrouwe kon koester om my eie wense en onsekerhede te herberg nie. Dit was inderdaad ‘n verkrummelende wêreld waarin ek my bevind het. Al duideliker het ek begin besef dat dit sinloos was om *buite myself* ‘n vertrekpunt te soek. As daar ooit iets was waaruit ek my optrede en betrokkenheid in die toekoms kon regverdig, dan sou ek dit binne-in myself moes vind. (Brink 2009: 329)

Is de voorstelling van een inclusieve, zorgzame maatschappij waarin het belang van de groep tot norm verheven wordt, een utopie die de confrontatie met de werkelijkheid niet kan doorstaan? Opent de ondergeschiktheid van individuele mensenrechten aan het groepsbelang geen doos van Pandora, waarvan de gevolgen niet te overzien zijn?

In tegenstelling tot het uiterst betwistbare standpunt van Krog over de voorrang van de rechten van de groep op de rechten van het individu zijn haar opvattingen over hoe het mogelijk is voor een blanke om zwart(er) te worden veel realistischer en gematigder. Dat kan immers bereikt worden door een houding van “listening, engaging, observing, translating, until one can hopefully begin to sense a thinning of skin, negotiate possible small openings at places where imaginings can begin to begin” (Krog 2009: 268). Dit standpunt is de evidentie

zelf. Trouwens andere Afrikaanse schrijvers, zoals Jan Rabie met zijn oproep tot "meer Afrika, minder Europa," Breyten Breytenbach, André P. Brink, John Miles en Elsa Joubert zijn dezelfde mening toegedaan.

2.4. Waarheid en fictie

Dat Antjie Krog controversiële standpunten inneemt, kan haar niet kwalijk genomen worden. Door de manier waarop zij dit doet, ondermijnt zij echter de overtuigingskracht van haar betoog. Vooral problematisch is het feit dat Antjie Krog een nieuwe versie van de moord op de Wheetie geeft. Dat een schrijver vanuit een andere invalshoek, een gewijzigde levensuitkijk of op basis van de wijsheid die de jaren met zich brengen, tot nieuwe inzichten komt en vroegere absolute zekerheden en rotsvaste inzichten als jeugdzonden of misvattingen verwerpt, kan hem of haar niet kwalijk genomen worden. Maar als de schrijver zijn of haar nieuwe inzichten baseert op een andere voorstelling van eerder beschreven gebeurtenissen, zonder om de lezer daarvan in kennis te stellen, dan ontstaat een geloofwaardigheidsprobleem. Bovendien wordt in *Begging to Be Black* de indruk gewekt, ondanks de naamsveranderingen en de andere wijzigingen, dat de weergave van het gebeuren rond de moord op de Wheetie wezenlijk onveranderd gebleven is: "Parts of this text have appeared in a short Afrikaans novel *Relaas van 'n moord'*" (Krog 2009: vii).

Het gegeven dat Krog van dezelfde gebeurtenis twee versies geeft, en op grond daarvan twee radicaal tegenovergestelde standpunten inneemt, verwijzen de 'historische feiten' naar het rijk van de verbeelding, en maken van haar 'relaas' een fictieve tekst. Dat Krog in *Relaas van 'n moord'* aangeeft dat haar voorstelling niet volledig feitelijk is: "Nie alles hierin is waar nie," wat zij bevestigt in de "note" aan het begin van *Begging to Be Black* waarin ze naar *Relaas van 'n moord'* als "a short Afrikaans novel" (Krog 2009: vii) verwijst, bevestigt het verzonnen karakter van haar tekst. Maar als niets meer 'waar' blijkt te zijn, zelfs al gaat het om de subjectieve waarheid van de auteur, en deze waarheid bovendien een bijzonder korte houdbaarheidsdatum heeft, dan belandt de lezer in drijfzand.

Juist de door de lezer gepercipieerde 'waarheid' staat borg voor de authenticiteit, juist het persoonlijke zoeken en de persoonlijke overtuiging voor het appèl dat van de tekst uitgaat. Dit 'waarheidsgehalte' berust enerzijds op de interne coherentie van de tekst en anderzijds op de eenstemmigheid met de andere teksten van de auteur. Als de 'waarheid' te ooglopend 'gelogen' wordt, in dit geval door de twee versies van dezelfde gebeurtenissen, herleidt dit de tekst tot een vrijblijvend spel waardoor afbreuk gedaan wordt aan het belang en de ernst van de behandelde problematiek. Dan wordt het kind met het badwater weggegooid en blijft de lezer met lege handen achter. En dit terwijl *Begging to Be*

Black juist tot doel heeft om de lezers aan te sporen om zich in de realiteit van hun dagdagelijkse bestaan open te stellen voor de ervaringen en de verhalen van hun zwarte medeburgers en voor de levensbeschouwing van Afrika omdat volgens Krog alleen daardoor een nieuwe, zorgzame samenleving tot stand kan komen.

Als gevolg van het ontstane geloofwaardigheidsprobleem kan de twijfel van de lezer ook uitkringen naar de beschrijving van het leven en de verwezenlijkingen van Moshoeshoe. Hemelt Antjie Krog de verdiensten van Moshoeshoe niet al te veel op en verbindt zij zijn beleid niet ten onrechte aan het concept van wederzijdse saamhorigheid? Is de beschrijving van de regeerperiode van Moshoeshoe geen al te romantische projectie op het verleden van de denkbeelden van Antjie Krog zelf?

Dat Krog van bepaalde voorvallen een subjectieve invulling geeft, blijkt uit haar voorstelling van de moorden die Moshoeshoe gepleegd heeft. De moord op vijf kleine jongens (Krog 2009: 22) en die op zijn lievelingsvrouw Mamohato (Krog 2009: 116) worden wel als problematisch beschouwd maar zijn niet van voldoende gewicht om van hem een verwerpelijke moordenaar te maken. Integendeel, in het licht van zijn koningschap wijst het eerste incident juist op een ontwikkeling tot grote wijsheid (Krog 2009: 27), het tweede op zijn opvliegend karakter waarvan hij zich pijnlijk bewust was (Krog 2009: 235). Wat hij voor zijn gemeenschap betekend heeft, weegt echter veel zwaarder door dan deze onbezonnen daden: "He strived, he cared, he bound his society together, he made terrible mistakes, but he never lost sight of the infinite broadness of the world, the necessity of kindness and his own internal failures" (Krog 2009: 235). De misdaden van Moshoeshoe worden met de mantel der liefde bedekt. Een andere voorstelling zou beslist mogelijk geweest zijn.

Ook als Krog door het hedendaagse Lesotho rijdt, kijkt ze naar haar omgeving door gekleurde lenzen. In Lesotho waart nog altijd de geest van Moshoeshoe rond: "Driving through Lesotho one sees a country largely at peace with itself. Although the people in the rural areas are poor, their lives seem intact and whole [...] I had the same feeling driving through Maseru: it was a city formed in the way the majority wanted it to be unlike the cities and towns in South Africa, which were built for minorities but which now belong to no one" (Krog 2009: 231). Ook in de eenvoudige maaltijd bij de moeder van Bonnini ziet Antjie Krog een sprekend voorbeeld van zorgzame saamhorigheid (Krog 2009: 181).

Is het concept van wederzijdse saamhorigheid zo wijdverbreid, ingeworteld en toepasbaar als Antjie Krog voorhoudt? J.L. van der Walt bespreekt in het artikel "Ubuntu-waardes: Sameleavings- en pedagogiese verwagtinge" (2010) *ubuntu* als levensfilosofie en de toepasselijkheid ervan in de hedendaagse Zuid-Afrikaanse samenleving. Hij wijst erop dat de morele waarden van *ubuntu* nog niet werkzaam zijn in het huidige Zuid-Afrika en misschien zelfs niet kunnen

zijn: “Die moontlikheid bestaan egter ook wel dat *ubuntu* ‘n geromantiseerde moraliteitstelsel is wat nie in ‘n moderne, globale, geïndustrialiseerde en verstedelike samelewing as nasionale moraliteitsbasis kan deug nie, en dáárom nie ‘n vastrapplek in die Suid-Afrikaanse gemoed en lewe van die 21ste eeu kan/kon vind nie. Sekere inherente tekortkominge in Ubuntu skyn in hierdie rigting te wys” (Van der Walt 2010: 235). Een van deze fundamentele tekortkominge is, ironisch genoeg, de exclusieve focus op de eigen groep:

Zecha en Smit meen voorts dat Ubuntu as lewensfilosofie misluk het. Waarom anders sou Afrikane voortdurend met mekaar aan die veg wees? Mekaar doodmaak? Dit kom vir hulle voor asof Ubuntu sy betekenis vir moderne Afrika-gemeenskappe verloor het. Die mislukking van Ubuntu kan miskien ook daaraan toegeskryf word dat dit so gefokus is op die eie groep (die ‘in-group’) en op die eie kommunale belange dat dit ontaard (het) in ‘n vorm van stamgebondenheid (‘tribalism’) waarby andere uitgesluit word. Boonop, meen Van Binsbergen, kan dit konflik ‘mistifiseer,’ ‘n afkeur van andere perpetueer en die gejaag na eie gewin verberg. (Van der Walt 2010: 236)

Van der Walt pleit voor een “opdatering” en “verdikking” of concretisering van de *ubuntu* lewensfilosofie “sodat dit beter kan voldoen aan die morele en geestelike behoeftes van 21ste eeuse Suider-Afrikane” (Van der Walt 2010: 231).

Tegenover de kritische benadering van *ubuntu* als lewensfilosofie door Van der Walt staat de invulling ervan door Antjie Krog. Verbloemt Krog de realiteit niet al te zeer en laat zij haar eigen voorkeur niet te veel doorwegen? Een voorbeeld van subjectieve interpretatie is haar uitbeelding van Petrus. Petrus laat zich volgens haar leiden door “an ethic that is communal to the core” (Krog 2009: 102). Deze voorstelling verschilt echter sterk van die van Coetzee in *Disgrace* waar Petrus zich laat leiden door een blind groepsgevoel. “‘He is a child. He is my family, my people’” geeft Petrus als verklaring voor zijn bescherming van Pollux (Coetzee 1999: 201). Deze groepsverbondenheid heeft weinig of niets te maken met het principe van *caring interconnectedness* want Petrus geeft toe dat de verkrachting van Lucy niet goed te keuren valt: “‘You say it is bad, what happened,’ Petrus continues. ‘I also say it is bad. It is bad. But it is finish.’ He takes the pipe from his mouth, stabs the air vehemently with the stem. ‘It is finish’” (Coetzee 1999: 201). De verkrachting van Lucy kan niet als een daad beschouwd worden die het welzijn van de gemeenschap, ook niet de zwarte, ten goede komt. Door dit vergrijp, de mishandeling van David Lurie en de houding van Petrus komt vast te staan wie de macht in handen heeft. Door de overval en de verkrachting worden de rollen eenvoudigweg omgekeerd: om in het nieuwe Zuid-Afrika te kunnen overleven, zoals Lucy wil doen, moet ze zich aan de wil van de nieuwe

machthebbers onderwerpen. Ze wordt tot de nieuwe *bywoner*. Is dit de toekomst die voor de blanke in het nieuwe Zuid-Afrika is weggelegd? Op deze manier kan onmogelijk de harmonische samenleving tot stand komen die Antjie Krog voor ogen heeft: “And through the life of a remarkable king I have learnt that there where one feels one has failed morally and has hurt indiscriminately, also there grace and forgiveness from black people will be” (Krog 2009: 269). Dat Antjie Krog *Begging to Be Black* opdraagt aan Petrus geeft aan dat zij een welbepaald beeld heeft van Petrus, dat niet te rijmen valt met de karakterisering van Petrus uit *Disgrace* van J.M. Coetzee.

Neemt Antjie Krog haar wensen voor werkelijkheid? Beschrijft zij in *Begging to Be Black* een utopie die een kritische analyse niet kan doorstaan? Precies door de lezer een utopie voor te houden geeft Krog gestalte aan haar persoonlijke ideaal, namelijk het streven naar heelheid zowel op persoonlijk als op maatschappelijk vlak. Haar leven en haar werk, zowel haar poëzie, haar theaterstuk, haar persoonlijke beschouwingen over het huidige Zuid-Afrika, haar vertalingen en bloemlezingen als haar journalistieke en beschouwelijke werk liggen daardoor rechtstreeks in elkaars verlengde. Dat in haar propageren van de voorwaarden die tot een geheelde samenleving moeten leiden aan de ‘waarheid’ soms geweld wordt aangedaan, zal Krog er graag bijnemen.

3. Tot slot

De hierboven besproken vormen van *life writing* geven aan dat de Afrikaanse schrijvers zich ten nauwste met hun samenleving verbonden voelen. Zij zien het als hun taak om een betere, zelfs ideale maatschappij te helpen verwezenlijken. Dat was in de apartheidperiode het geval en het is nog steeds zo. De rol van de schrijvers als politieke en sociale commentatoren en actoren is nog niet uitgespeeld. Dikwijls was deze rol omstreden. Hierin is in het nieuwe Zuid-Afrika nog geen verandering gekomen. De interactie tussen schrijvers en maatschappij maakt deze autobiografische teksten zo fascinerend. De schrijvers bevinden zich midden in het strijdperk en wegen op het publieke debat. Hun teksten tonen aan dat door engagement, door het schrijven van boeken bakens kunnen worden verzet. De taak van de schrijver is zelden zo noodzakelijk en relevant geweest.

Bibilografie

- Breytenbach, Breyten. 2008. *A Veil of Footsteps: Memoir of a Nomadic Fictional Character*. Cape Town: Human & Rousseau.
- Brink, André P. 2009. *'n Vurk in die pad: 'n Memoir*. Kaapstad: Human & Rousseau.

- Camus, A. 2004. *De mens in opstand*. Vertaald door M. Woudt. Amsterdam: De Prom.
- _____. 1961. *Lettres à un ami allemand*. Parys: Gallimard.
- _____. 1958. *L'Homme révolté*. Parys: Gallimard.
- Coetzee, J.M. 1999. *Disgrace*. London: Secker & Warburg.
- Du Preez, Max. 2009. "Identiteit-selfmoord is beslis nie nodig." *Rapport* 28 Nov. 2009.
- Joubert, Elsa. 2009. *Reisiger: Die Limietberge oor*. Kaapstad: Tafelberg.
- Krog, Antjie. 2009. *Begging to Be Black*. Cape Town: Random House Struik.
- _____. 2003a. *A Change of Tongue*. Johannesburg: Random House.
- _____. 2003b. *Relaas van een moord*. Vertaald door R. Dorsman. Amsterdam: Podium.
- _____. 1998. *Country of My Skull*. Johannesburg: Random House.
- _____. 1997. *Account of a Murder*. Vertaald door K. Press. Sandton: Heinemann.
- _____. 1995. *Relaas van 'n moord*. Kaapstad: Human & Rousseau.
- Louw, Chris. 2009. "Ons eie Jeanne d'Arc." *Die Burger* 20 Nov. 2009.
- Malan, R. 2009. *Resident Alien*. Johannesburg: Jonathan Ball Publishers.
- Steyn, J.C. 2008. *Sonkyker: Afrikaner in die verkeerde eeu*. Kaapstad: Tafelberg.
- Vambe, Maurice Taonezvi and Anthony Chennells. 2009. "Introduction: The Power of Autobiography in Southern Africa." *Journal of Literary Studies* 25.1. 1-7.
- Van der Walt, J.L. 2010. "Ubuntu-waardes: Samelewings- en pedagogiese verwagtinge." *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 50.2. 229-242.